

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/plebiscyty-terytorialne/79951,Powstania-slaskie-i-plebiscyt-w-objektywie-Rysowanie-za-pomoca-swiatla-a-sprawa-.html>

Jeden z katowickich, plebiscytowych lokali wyborczych. Fot. ze zbiorów AP Katowice na grafice kalendarza IPN Katowice na 2021 r.

ARTYKUŁ

Powstania śląskie i plebiscyt w obiektywie. „Rysowanie za pomocą światła” a sprawa Śląska

OKRES HISTORYCZNY

(1918-1922) Odrodzenie Niepodległej

Autor: MIROSŁAW WĘCKI 20.03.2021

Lata 1919-1921 to szczególny okres w dziejach Górnego Śląska przede

wszystkim ze względu na ówczesne polityczne, propagandowe i wojskowe zmagania o państwową przynależność tego regionu.

Dramatyzm tych wydarzeń przyciągał uwagę współczesnych, zdających sobie sprawę z ich znaczenia dla przyszłości Polski i Niemiec.

Kwestia własności cennego, górnośląskiego przemysłu nie była jednak ważna tylko dla tych dwóch rywalizujących ze sobą państw; była też potencjalnie istotnym elementem wpływającym na układ sił w powojennej Europie. Z drugiej strony, zdaniem części zagranicznych obserwatorów, konflikt ten mógł doprowadzić do wznowienia zakończonych w 1918 r. działań wojennych w skali europejskiej. Nie powinno zatem dziwić, że lata 1919-1921 to okres największego w historii zainteresowania Górnym Śląskiem wykazywanego przez prasę zagraniczną, nie tylko europejską. Efektem nadzwyczajnego zaciekawienia burzliwą sytuacją w regionie są też liczne, wykonane w tamtym okresie zdjęcia, czemu sprzyjał zaawansowany już wówczas poziom rozwoju techniki fotograficznej oraz jej powszechność. Także pod tym względem czasy powstania i plebiscytu były na Górnym Śląsku wyjątkowe – prawdopodobnie to jeden z najbardziej „obfotografowanych” okresów w historii tego regionu (przynajmniej do 1945 r.).

**Francuscy strzelcy alpejscy na katowickim rynku, lata 1920-1921
(zbiory Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach)**

**Francuski czołg na rynku w
Katowicach w dniu plebiscytu, 21
III 1921 r. (zbiory Archiwum
Archidiecezjalnego w Katowicach)**

Górnośląskie zasoby

Obecnie w zbiorach polskich muzeów i archiwów znajdują się steki fotografii ilustrujących różne epizody z czasów powstań i plebiscytu. Co oczywiste, najobszerniejszymi zasobami pod tym względem dysponują placówki działające na Górnym Śląsku (szczególnie cenny jest zbiór Muzeum Czynu Powstańczego w Górze św. Anny – filii Muzeum Śląska Opolskiego). Wymienienie przede wszystkim polskich muzeów i archiwów ma swoje uzasadnienie nie tylko w związku z obszernością ich zbiorów. Wciąż słabo rozpoznane przez polskich badaczy pozostają zasoby zagraniczne (zwłaszcza niemieckie, francuskie, brytyjskie i włoskie), w których można znaleźć wiele niepublikowanych zdjęć. Podobnie wiele nieznanymi fotografiami może znajdować się w rękach prywatnych np. wśród pamiątek rodzinnych należących do potomków osób zaangażowanych w wydarzenia górnośląskie lat 1919-1921. Analiza znanych zasobów fotograficznych pozwala na konstatację, że poszczególne etapy górnośląskiego konfliktu nie zostały udokumentowane równomiernie. Najmniejszą liczbą fotografii dysponujemy dla 1919 r., w tym dla I powstania śląskiego. Sytuacja zmienia się w 1920 r. w związku z trwającą już wówczas kampanią plebiscytową, a zwłaszcza z przybyciem na Górny Śląsk Międzysojusznicy Komisji Rządzącej i Plebiscytowej oraz podlegających jej wojsk francuskich i włoskich. Zdecydowanie najwięcej zdjęć zachowało się dla kluczowego roku 1921, szczególnie dla III powstania śląskiego.

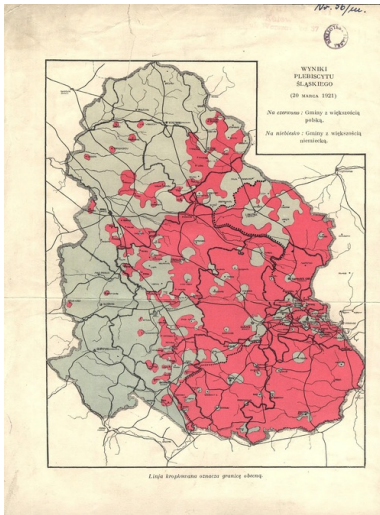
**Powstańcy śląscy w okresie III
powstania, 1921 r. (zbiory
Archiwum Archidiecezjalnego w
Katowicach)**

Max Steckel (mężczyzna w kapeluszu stojący obok gen. S. Szeptyckiego) na fotografii wykonanej przez Stefana Pierchalskiego, Katowice 20 VI 1922 r. (zbiory Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach)

Dokumentaliści

W większości przypadków autorzy tych ujęć, zarówno polscy, jak i niemieccy, pozostają do dzisiaj niezidentyfikowani. Znamy jednak nazwiska dwóch zawodowych fotografów, którzy wykonali znaczną część najpopularniejszych obecnie ujęć z lat 1919-1921. Wiele ich prac zachowało się do dzisiaj nie tylko w formie pojedynczych odbitek, lecz także całych albumów oraz pocztówek i ilustracji w publikacjach sprzed 1939 r. Niemal symbolicznie reprezentowali oni obie walczące strony: Niemcem był urodzony w Frankfurcie nad Odrą Max Steckel, Polakiem urodzony we wsi Biskupice pod Toruniem Stefan Pierchalski. Los chciał zatem, aby najważniejsi dokumentaliści zmagających o Górny Śląsk nie byli Górnoszlązakami. Łączyło ich nie tylko nieśląskie pochodzenie. W omawianym okresie obydwaj prowadzili fotograficzne atelier w Katowicach – stanowili zatem dla siebie konkurencję, czemu również można nadać symboliczny wymiar. Nie oznaczało to jednak, że musieli być wrogami. Na jednym ze zdjęć wykonanych przez Pierchalskiego 20 czerwca 1922 r., w dniu wkroczenia do Katowic wojsk polskich pod dowództwem gen. Stanisława Szeptyckiego, widzimy również uwieczniającego to wydarzenie Steckla. Można to potraktować jako swoisty dowód zawodowego szacunku polskiego fotografa dla niemieckiego „konkurenta”.

**Mapa ukazująca wyniki plebiscytu
liczone gminami (zbiory
Archiwum Państwowego w
Katowicach)**

**Grupa głosujących przed jednym
z lokali wyborczych w Katowicach
(zbiory Archiwum Państwowego
w Katowicach)**

Max Steckel - fotograf przemysłu i dzikich zwierząt

Urodzony w 1870 r. Steckel miał w czasach powstań ustaloną pozycję zawodową na Górnym Śląsku, gdzie mieszkał od 1891 r. (początkowo w obecnym Chorzowie, od 1912 r. w Katowicach). W ciągu całej swojej kariery zasłynął jako fotograf górnośląskiego przemysłu oraz pionier fotografii ilustrującej dzikie zwierzęta. Zdobyta renoma sprawiła, że w okresie I światowej powierzono mu m.in. fotografowanie dostojników przybywających do zamku w Pszczynie będącego wówczas kwaterą główną dowództwa armii niemieckiej.

Kronikarzem ważnych wydarzeń publicznych i politycznych pozostawał także w latach 1919-1922. Uwiecznił m.in. wymarsz wojsk niemieckich i przybycie wojsk alianckich do Katowic w lutym 1920 r. Fotografował też wspomniane wkroczenie wojsk gen. Szeptyckiego w czerwcu 1922 r. Po podziale Górnego Śląska dalej mieszkał i pracował w Katowicach. Dopiero w latach 1932/1933 przeniósł się do niemieckiej części regionu - najpierw do Zabrza, potem do Gliwic. W 1945 r. opuścił Górny Śląsk. Zmarł dwa lata później w Unterröblingen am See.

Stefan Pierzchalski rozmawia z Wojciechem Korfantym w trakcie uroczystości wkroczenia wojsk polskich do Katowic, 20 VI 1922 r. (zbiory Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach)

Jeden z katowickich, plebiscytowych lokali wyborczych. (zbiory Archiwum Państwowego w Katowicach)

Stefan Pierchalski - polski kronikarz powstań, pionier śląskiej kinematografii

Urodzony 1876 r., pochodzący z polskiej, chłopskiej rodziny Pierchalski zapewne jeszcze w młodości opuścił rodzinne strony i wyjechał do Zagłębia Ruhry, gdzie z czasem otworzył własne atelier fotograficzne. Był też aktywnym członkiem organizacji skupiających polskich emigrantów w tym rejonie. Ożeniwszy się z Górnoszlądzką, przeprowadził się do Katowic (prawdopodobnie w 1919 lub 1920 r.). Znalazł się zatem w samym centrum górnośląskiej zawieruchy, niemal od razu stając się jej dokumentalistą. To właśnie Pierchalski wykonał wiele znanych zdjęć uwieczniających m.in. obecność wojsk francuskich, skutki niemieckich zamieszek w Katowicach z sierpnia 1920 r. oraz plebiscyt z marca 1921 r. W okresie III powstania śląskiego, lub już po jego zakończeniu, wykonał też serię pozowanych zdjęć ukazujących powstańców z okolic Katowic. Uwieńczeniem powstańczego etapu jego aktywności zawodowej była dokumentacja wkroczenia wojsk polskich na przyznaną Polsce część Górnego Śląska w czerwcu 1922 r. Charakter jego zdjęć, ukazujących m.in. najważniejszych dostojników – w tym Wojciecha Korfatego, świadczy, że co najmniej do 1921 r. Pierchalski cieszył się statusem, być może nieformalnym, oficjalnego fotografa strony polskiej. Działalność kronikarza najważniejszych wydarzeń publicznych w polskich już Katowicach kontynuował także po 1922 r. W pierwszej połowie lat 20. założył też pierwszą wytwórnię filmową w województwie śląskim. Zmarł w 1930 r.

COFNIJ SIĘ